



АНТИМОНОПОЛЬНИЙ КОМІТЕТ УКРАЇНИ

РЕКОМЕНДАЦІЙНІ РОЗ'ЯСНЕННЯ

25 вересня 2025 року

Київ

№ 11-pp

Щодо застосування законодавства про захист економічної конкуренції органами місцевого самоврядування, органами адміністративно-господарського управління та контролю, а також суб'єктами господарювання у сфері надання ритуальних послуг, виготовлення (реалізації) предметів ритуальної належності

- (1) Антимонопольний комітет України (далі – Комітет) надає ці Рекомендаційні роз'яснення відповідно до пункту 13 частини третьої статті 7 Закону України «Про Антимонопольний комітет України», частини шостої статті 4 Закону України «Про захист економічної конкуренції» (далі – Закон) з метою однакового застосування законодавства про захист економічної конкуренції.
- (2) Ці Рекомендаційні роз'яснення визначають підходи, які рекомендується застосовувати органам місцевого самоврядування, органам адміністративно-господарського управління та контролю, а також суб'єктам господарювання у сфері надання ритуальних послуг, виготовлення (реалізації) предметів ритуальної належності.

I. Загальні положення

Аналіз впливу дій (бездіяльності) органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, а також суб'єктів господарювання на конкуренцію

- (3) У частині першій статті 5 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» передбачено, зокрема, що Антимонопольний комітет України здійснює свою діяльність відповідно до Конституції України, законів України «Про захист економічної конкуренції», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», цього Закону, інших законів та нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до цих законів.
- (4) Відповідно до пункту 1 статті 3 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» основним завданням Антимонопольного комітету України є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції.

- (5) Згідно із статтею 6 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» Антимонопольний комітет України і його територіальні відділення становлять систему органів Антимонопольного комітету України, яку очолює Голова Комітету.
- (6) Відповідно до абзацу третього статті 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції» (далі – Закон) економічна конкуренція (конкуренція) – змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку.
- (7) Згідно із частиною другою статті 4 Закону суб'єкти господарювання, органи влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю зобов'язані сприяти розвитку конкуренції та не вчиняти будь-яких неправомірних дій, які можуть мати негативний вплив на конкуренцію.
- (8) Відповідно до частини першої статті 20 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» органи влади, органи місцевого самоврядування беруть участь у розробленні та реалізації конкурентної політики, взаємодіють з Антимонопольним комітетом України в питаннях розвитку конкуренції, розроблення регіональних програм економічного розвитку та інформують Антимонопольний комітет України про виконання заходів, пов'язаних з реалізацією конкурентної політики.
- (9) Відповідно до частини четвертої статті 20 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» органи влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю зобов'язані погоджувати з Антимонопольним комітетом України, його територіальними відділеннями проекти нормативно-правових актів та інших рішень, які можуть вплинути на конкуренцію, зокрема щодо створення суб'єктів господарювання, встановлення і зміни правил їх поведінки на ринку, або такі, що можуть призвести до недопущення, усунення, обмеження чи спотворення конкуренції на відповідних ринках, а також одержувати дозвіл Антимонопольного комітету України на концентрацію у випадках, передбачених законом.
- (10) Отже, законодавством про захист економічної конкуренції передбачається взаємодія між органами Комітету та органами місцевого самоврядування, органами адміністративно-господарського управління та контролю, а також суб'єктами господарювання з метою розвитку та підтримки конкуренції.
- (11) Під час здійснення контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції органи Комітету виявляють, що в окремих випадках дії або бездіяльність органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, а також суб'єктів господарювання можуть містити ознаки порушень, передбачених пунктами 2, 3 та 7 статті 50 Закону відповідно.
- (12) Так, згідно зі статтею 50 Закону порушеннями законодавства про захист економічної конкуренції є:
зловживання монопольним (домінуючим) становищем (пункт 2);
антиконкурентні дії органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю (пункт 3);
вчинення дій, заборонених згідно із статтею 17 цього Закону (пункт 7).

- (13) Відповідно до частини першої статті 13 Закону зловживанням монопольним (домінуючим) становищем на ринку є дії чи бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, або ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку.
- (14) Згідно із частиною другою статті 13 Закону зловживанням монопольним (домінуючим) становищем на ринку, зокрема, визнається:
- 1) встановлення таких цін чи інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умов існування значної конкуренції на ринку;
 - 2) застосування різних цін чи різних інших умов до рівнозначних угод з суб'єктами господарювання, продавцями чи покупцями без об'єктивно виправданих на те причин;
 - 3) обумовлення укладання угод прийняттям суб'єктом господарювання додаткових зобов'язань, які за своєю природою або згідно з торговими та іншими чесними звичаями у підприємницькій діяльності не стосуються предмета договору;
 - 4) обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку, що завдало чи може завдати шкоди іншим суб'єктам господарювання, покупцям, продавцям;
 - 5) часткова або повна відмова від придбання або реалізації товару за відсутності альтернативних джерел реалізації чи придбання;
 - 6) суттєве обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин;
 - 7) створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) чи усунення з ринку продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання.
- (15) Відповідно до частини першої статті 15 Закону антиконкурентними діями органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю є прийняття будь-яких актів (рішень, наказів, розпоряджень, постанов тощо), надання письмових чи усних вказівок, укладення угод або будь-які інші дії чи бездіяльність органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю (колегіального органу чи посадової особи), які призвели або можуть призвести до недопущення, усунення, обмеження чи спотворення конкуренції.
- (16) Згідно із частиною другою статті 15 Закону антиконкурентними діями органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, зокрема, визнаються:
- заборона або перешкоджання створенню нових підприємств чи здійснення підприємництва в інших організаційних формах у будь-якій сфері діяльності, а також встановлення обмежень на здійснення окремих видів діяльності, на виробництво, придбання чи реалізацію певних видів товарів;
 - пряме або опосередковане примушення суб'єктів господарювання до вступу в асоціації, концерни, міжгалузеві, регіональні чи інші форми об'єднань або здійснення узгоджених дій концентрації суб'єктів господарювання в інших формах;
 - пряме або опосередковане примушення суб'єктів господарювання до пріоритетного укладення договорів, першочергової поставки товарів певному колу споживачів чи першочергового їх придбання у певних продавців;
 - будь-яка дія, спрямована на централізований розподіл товарів, а також розподіл ринків між суб'єктами господарювання за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом їх реалізації чи закупівель або за колом споживачів чи продавців;

встановлення заборони на реалізацію певних товарів з одного регіону країни в іншому або надання дозволу на реалізацію товарів з одного регіону в іншому в певному обсязі чи за виконання певних умов;

надання окремим суб'єктам господарювання або групам суб'єктів господарювання пільг чи інших переваг, які ставлять їх у привілейоване становище стосовно конкурентів, що призводить або може призвести до недопущення, усунення, обмеження чи спотворення конкуренції;

дія, внаслідок якої окремим суб'єктам господарювання або групам суб'єктів господарювання створюються несприятливі чи дискримінаційні умови діяльності порівняно з конкурентами;

дія, якою встановлюються не передбачені законами України заборони та обмеження самостійності підприємств, у тому числі щодо придбання чи реалізації товарів, ціноутворення, формування програм діяльності та розвитку, розпорядження прибутком.

- (17) Згідно зі статтею 17 Закону забороняються дії чи бездіяльність органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю (колегіального органу чи посадової особи), що полягають у схиленні суб'єктів господарювання, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю до порушень законодавства про захист економічної конкуренції, створенні умов для вчинення таких порушень чи їх легітимації.
- (18) У свою чергу вчинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема у вигляді зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку (частина третя статті 13 Закону), антиконкурентних дій органів місцевого самоврядування й органів адміністративно-господарського управління та контролю (частина третя статті 15 Закону), а також вчинення дій, заборонених згідно із статтею 17 цього Закону, забороняється та тягне за собою відповідальність згідно із законом (стаття 51 Закону).
- (19) З урахуванням вимог законодавства про захист економічної конкуренції органам місцевого самоврядування, органам адміністративно-господарського управління та контролю, а також суб'єктам господарювання забороняється вчиняти дії (бездіяльність), які можуть мати негативний вплив на конкуренцію, при чому перелік таких дій (бездіяльності) не є вичерпним.
- (20) Варто також зазначити, що встановлення органами Комітету факту завдання шкоди конкуренції антиконкурентними діями (бездіяльністю) не є необхідним. Достатнім є високий ступінь імовірності настання антиконкурентних наслідків за результатами управлінських рішень, дій (бездіяльності) органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, а також суб'єктів господарювання.

Законодавство у сфері надання ритуальних послуг і виготовлення (реалізації) предметів ритуальної належності

- (21) До основних нормативно-правових актів, які регулюють сферу надання ритуальних послуг і виготовлення (реалізації) предметів ритуальної належності, належать:
 - Закон України «Про поховання та похоронну справу»;
 - наказ Державного комітету України з питань житлово-комунального господарства «Про затвердження нормативно-правових актів щодо реалізації Закону України «Про поховання та похоронну справу»» від 19.11.2003 № 193, зареєстрований у Міністерстві

юстиції України 08.09.2004 за № 1110/9709, яким затверджено:

- Типове положення про ритуальну службу в Україні;
- Необхідний мінімальний перелік окремих видів ритуальних послуг;
- Необхідний мінімальний перелік вимог щодо порядку організації поховання і ритуального обслуговування населення;
- Порядок утримання кладовищ та інших місць поховань;
- Єдина методика визначення вартості надання громадянам необхідного мінімального переліку окремих видів ритуальних послуг, реалізації предметів ритуальної належності, затверджена наказом Державного комітету України з питань житлово-комунального господарства 19.11.2003 № 194, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 18.03.2004 за № 338/8937 (далі – Єдина методика);
- наказ Міністерства з питань житлово-комунального господарства України «Про затвердження Норм часу на надання ритуальних послуг та виготовлення предметів ритуальної належності» від 03.03.2009 № 52.

- (22) Закон України «Про поховання та похоронну справу» визначає загальні правові засади здійснення в Україні діяльності з поховання померлих, регулює відносини, що виникають після смерті (загибелі) особи, щодо проведення процедури поховання, а також встановлює гарантії належного ставлення до тіла (останків, праху) померлого та збереження місця поховання (преамбула).
- (23) Відповідно до статті 1 Закону України «Про поховання та похоронну справу» поховання – діяльність відповідних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у межах повноважень, визначених цим Законом, а також суб'єктів господарювання, спрямована на:
- забезпечення належного ставлення до тіла (останків, праху) померлого (далі – тіла);
 - забезпечення права громадян на захоронення їхнього тіла відповідно до їх волевиявлення, якщо таке є;
 - створення та експлуатацію об'єктів, призначених для поховання, утримання і збереження місць поховань;
 - організацію і проведення поховань померлих та/або загиблих (далі – померлих);
 - надання ритуальних послуг, реалізацію предметів ритуальної належності.
- (24) У статті 2 Закону України «Про поховання та похоронну справу» визначено, зокрема:
- предмети ритуальної належності – вироби, що є атрибутами поховання та облаштування могили¹ (колумбарної ніші²) (абзац двадцять перший);
 - ритуальні послуги – послуги, пов'язані з організацією поховання та облаштуванням місця поховання³ (абзац двадцять третій).
- (25) Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері житлово-комунального господарства, в межах своєї компетенції забезпечує формування державної політики у сфері поховання (пункт 1 частини другої статті 8 Закону України «Про поховання та похоронну справу»).

¹ Могила – місце на кладовищі, у крематорії, колумбарії або в іншій будівлі чи споруді, призначеній для організації поховання померлих, де похована труна з тілом померлого чи урна з прахом (абзац п'ятий статті 2 Закону України «Про поховання та похоронну справу»).

² Колумбарні ніші – спеціально обладнані місця на колумбарії для поховання урн із прахом померлих, що облаштовуються в мурованих стінах або на підготовлених ландшафтних ділянках (абзац вісімнадцятий статті 2 Закону України «Про поховання та похоронну справу»).

³ Місце поховання – кладовище, крематорій, колумбарій або інша будівля чи споруда, призначена для організації поховання померлих (абзац третій статті 2 Закону України «Про поховання та похоронну справу»).

- (26) У частині п'ятій статті 8 Закону України «Про поховання та похоронну справу» передбачено, що *органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи в межах своєї компетенції, зокрема:*
 3) *створюють ритуальні служби;*
 5) *здійснюють контроль за дотриманням законодавства стосовно захисту прав споживачів у частині надання суб'єктами господарювання ритуальних послуг та реалізацією ними предметів ритуальної належності.*
- (27) Для організації (утворення), будівництва, утримання в належному стані та охорони місць поховання сільські, селищні, міські ради можуть створювати спеціалізовані комунальні підприємства (частина шоста статті 8 Закону України «Про поховання та похоронну справу»).
- (28) Згідно зі статтею 9 Закону України «Про поховання та похоронну справу» *ритуальні служби – спеціалізовані комунальні підприємства, що створюються органами місцевого самоврядування в порядку, встановленому законом, з метою здійснення організації поховання померлих і надання ритуальних послуг, передбачених необхідним мінімальним переліком окремих видів ритуальних послуг, реалізації предметів ритуальної належності, передбаченим пунктом 2 частини другої статті 8 цього Закону. Ритуальні служби можуть також надавати ритуальні послуги, не передбачені необхідним мінімальним переліком окремих видів ритуальних послуг та реалізації предметів ритуальної належності, виготовляти предмети ритуальної належності. Тарифи щодо оплати таких послуг та предметів ритуальної належності встановлюються в межах, визначених законодавством, виконавчим органом сільської, селищної, міської ради.*
- (29) Відповідно до статті 10 Закону України «Про поховання та похоронну справу» надання ритуальних послуг відповідно до необхідного мінімального переліку окремих видів ритуальних послуг, передбаченого пунктом 2 частини другої статті 8 цього Закону, здійснюється *ритуальними службами або за договором суб'єктами господарювання інших форм власності. Вартість таких послуг встановлюється в порядку і в межах, встановлених законодавством, виконавчим органом сільської, селищної, міської ради.* Надання ритуальних послуг, не передбачених зазначеним переліком, а також виготовлення предметів ритуальної належності здійснюється за цінами, встановленими за згодою сторін.
Надання ритуальних послуг та виготовлення предметів ритуальної належності здійснюється з дотриманням вимог норм і правил, встановлених законодавством.
- (30) У статті 12 Закону України «Про поховання та похоронну справу» визначено, що особа, яка зобов'язалася поховати померлого, на підставі свідоцтва про смерть звертається згідно із статтею 8 цього Закону *до сільського голови або ритуальної служби з приводу укладення відповідного договору-замовлення на організацію та проведення поховання. Ця особа має право вибирати виконавців послуг серед суб'єктів господарської діяльності, які уклали договори із сільським головою або ритуальною службою про надання цих послуг.* Ритуальні послуги надаються *за плату* згідно з договором-замовленням, крім випадків, передбачених законом.
 Виконавець може надавати ритуальні послуги, визначені необхідним мінімальним переліком окремих видів ритуальних послуг. Цей перелік затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері житлово-комунального господарства.
 Суб'єкти господарювання можуть самостійно на підставі звернення осіб, які зобов'язалися поховати померлого, виготовляти та реалізовувати предмети ритуальної

належності, якщо вони відповідають вимогам нормативно-правових актів та *затвердженій вартості*, де це передбачено законодавством.

Єдину методику визначення вартості надання громадянам необхідного мінімального переліку окремих видів ритуальних послуг, реалізації предметів ритуальної належності затверджує центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері житлово-комунального господарства.

Вартість послуг та предметів ритуальної належності визначається на принципах:

доступності для кожного громадянина і рівності правових гарантій;

визначення економічної обґрунтованості, планово-розрахункової собівартості та рентабельності при затвердженні ціни;

відповідальності виконавчих органів сільських, селищних та міських рад та органів виконавчої влади за встановлені ними ціни;

відкритості, доступності та прозорості структури ціни;

оплати тільки тих послуг, що відповідають вимогам нормативно-правових актів.

Необхідний мінімальний перелік вимог щодо порядку організації поховання і ритуального обслуговування населення затверджує центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері житлово-комунального господарства.

- (31) До Необхідного мінімального переліку окремих видів ритуальних послуг належать:
 1. Оформлення договору-замовлення на організацію та проведення поховання.
 2. Оформлення свідоцтва про поховання.
 3. Копання могили (викопування могили ручним або механізованим способом, опускання труни з тілом померлого в могилу, закопування могили, формування намогильного насипу та одноразове прибирання території біля могили).
 4. Монтаж та демонтаж намогильної споруди при організації підпоховання в існуючу могилу.
 5. Кремація тіл померлих.
 6. Поховання та підпоховання урни з прахом померлих у колумбарну нішу, в існуючу могилу, у землю.
 7. Зберігання урн з прахом померлих у крематорії.
 8. Організація відправлення труни з тілом чи урни з прахом померлого за межі України.
 9. Запаювання оцинкованої труни.
 10. Замощення урни з прахом померлого в колумбарну нішу.
- (32) Єдина методика визначає механізм формування вартості та *економічно обґрунтованих тарифів (цін)* на ритуальні послуги, предмети ритуальної належності для суб'єктів господарювання *різних форм власності* (пункт 1.1 глави 1).
- (33) Основною метою Єдиної методики є *визначення механізму розрахунку вартості* надання громадянам необхідного мінімального переліку окремих видів послуг, а також процедури реалізації предметів ритуальної належності (пункт 1.2 глави 1).
- (34) Єдина методика поширюється на суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність у сфері надання ритуальних послуг *незалежно від форми власності* (пункт 1.3 глави 1).
- (35) У цій Методиці наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:

вартість послуг – сукупність витрат на виконання окремих видів послуг та виготовлення предметів ритуальної належності з урахуванням планового прибутку;

тариф (ціна) – вартість одиниці послуги, предмета ритуальної належності, виражена в грошовій формі;

об'єкт витрат – окремий вид діяльності або роботи (послуги) щодо надання ритуальних послуг та предметів ритуальної належності в цілому, об'єднані за певною ознакою однорідності (наприклад, призначення), що потребують визначення *пов'язаних з їх виробництвом (виконанням) витрат* і які можна включити до окремої калькуляційної групи;

повна собівартість – економічно обґрунтовані витрати звичайної діяльності суб'єктів господарювання, які включають витрати операційної діяльності, фінансові витрати, пов'язані з основною діяльністю (пункт 1.4 глави 1).

- (36) Відповідно до пункту 2.1 глави 2 Єдиної методики формування вартості послуг надання громадянам необхідного мінімального переліку окремих видів ритуальних послуг, реалізації предметів ритуальної належності здійснюється з урахуванням розрахунків обсягів надання ритуальних послуг та реалізації предметів ритуальної належності, планових витрат, визначених на підставі державних, галузевих нормативів витрат матеріалів, техніко-економічних розрахунків та кошторисів, ставок податків і зборів (обов'язкових платежів).
- (37) Згідно з пунктом 2.2 глави 2 Єдиної методики планування витрат для включення до повної собівартості ритуальних послуг та предметів ритуальної належності здійснюється за такою класифікацією: витрати операційної діяльності, фінансові витрати.
До витрат операційної діяльності належать:
прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати;
витрати, пов'язані з операційною діяльністю: адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати.
Перелік і склад планових витрат визначаються підприємством самостійно залежно від особливостей процесу виробництва і реалізації ритуальних послуг та предметів ритуальної належності.
- (38) Відповідно до пункту 2.3 глави 2 Єдиної методики планування витрат здійснюється нормативним методом.
Розмір витрат за кожною статтею визначається на підставі державних та галузевих нормативів, а також відповідно до прийнятих на підприємстві норм використання палива, електроенергії, матеріалів, норм та розцінок з оплати праці, нормативів витрат на управління і обслуговування виробництва та інших норм витрат.
При невідповідності державних або галузевих норм витрат матеріальних, трудових та фінансових ресурсів розрахунковим нормам, які відображають особливості діяльності окремого підприємства, використовуються розрахункові норми, які затверджуються наказом директора підприємства.
Статті витрат, за якими неможливе їх об'єктивне нормування, плануються з урахуванням фактичних витрат за попередній рік, кошторисів цих витрат на плановий період або інших розрахунків.
До вартості ритуальних послуг та виготовлення предметів ритуальної належності включається плановий прибуток та податок на додану вартість, крім переліку послуг з поховання та постачання ритуальних товарів державними та комунальними службами, визначеного підпунктом 197.1.10 пункту 197.1 статті 197 розділу V Податкового кодексу України, за винятком операцій з постачання послуг з поховання та кремації трупів тварин і пов'язаної з цим діяльності.
- (39) Згідно з пунктом 2.4 глави 2 Єдиної методики витрати, які не включаються до валових витрат або перевищують визначені Податковим кодексом України розміри, не включаються до розрахунку вартості.

- (40) У Єдиній методиці визначено:
 механізм планування витрат, які входять до складу виробничої собівартості, з метою визначення вартості (глава 3);
 склад і граничний розмір адміністративних витрат, тобто загальногосподарських витрат, спрямованих на обслуговування та управління підприємством (глава 4);
 склад, порядок визначення та граничний розмір витрат на збут (глава 5);
 склад інших операційних витрат (глава 6);
 склад, порядок визначення та граничний розмір фінансових витрат (глава 7);
 механізм визначення планового прибутку (глава 8).
- (41) У главі 10 Єдиної методики передбачено, що розрахунок тарифу (ціни) на ритуальні послуги та предмети ритуальної належності містить процедуру визначення планових витрат даного підприємства за повною собівартістю на одиницю виготовлення товару або послуги, з урахуванням прибутку та податку на додану вартість, установленого чинним законодавством.
- (42) У додатку до Єдиної методики наведено складові тарифу (ціни) планового періоду на мінімальний перелік окремих видів ритуальних послуг та предметів ритуальної належності.
- (43) Норми часу на надання ритуальних послуг та виготовлення предметів ритуальної належності, затверджені наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 03.03.2009 № 52 (далі – Норми часу), носять рекомендаційний характер та призначені для застосування при визначенні обґрунтованих витрат часу на ритуальні послуги і виготовлення предметів ритуальної належності та використовуються у галузі поховання (пункт 1 глави 1).
- (44) У Нормах часу приводяться:
 стислі рекомендації з виконання робіт у галузі поховання, вимоги до їх якості;
 склад робіт у галузі поховання, розрахункові склади ланок працівників (пункт 4 глави 1).

II. Підходи до застосування органами місцевого самоврядування, органами адміністративно-господарського управління та контролю, а також суб'єктами господарювання норм законодавства про захист економічної конкуренції у сфері надання ритуальних послуг і виготовлення (реалізації) предметів ритуальної належності

- (45) Відповідно до норм законодавства про захист економічної конкуренції органи Комітету беруть участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині здійснення контролю за дотриманням органами місцевого самоврядування, органами адміністративно-господарського управління та контролю, а також суб'єктами господарювання законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема недопущення вчинення дій (бездіяльності), які мають / можуть мати вплив на конкуренцію.
- (46) Суб'єкти господарювання, органи влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю зобов'язані сприяти розвитку конкуренції та не вчиняти будь-яких неправомірних дій, які можуть мати негативний вплив на конкуренцію (частина друга статті 4 Закону).
- (47) Однак не всі дії (бездіяльність) органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, а також суб'єктів

господарювання повною мірою забезпечують належне формування й функціонування конкурентного середовища, а також інтереси споживачів (покупців) відповідних товарів.

- (48) У таких випадках органи Комітету розпочинають проведення аналізу та визначають фактори, які можуть мати / мають наслідком недопущення, усунення, обмеження чи спотворення конкуренції на ринку, а також вплинути на інтереси споживачів і суб'єктів господарювання.
- (49) Так, органи Комітету постійно здійснюють заходи контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції у сфері надання ритуальних послуг і виготовлення (реалізації) предметів ритуальної належності (у межах розгляду заяв, звернень, скарг та за власною ініціативою).
- (50) У процесі здійснення контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції органи Комітету виявляють ознаки порушень у діях (бездіяльності) органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, а також суб'єктів господарювання у сфері надання ритуальних послуг і виготовлення (реалізації) предметів ритуальної належності.
- (51) Варто зазначити, що, за встановленою органами Комітету інформацією, у межах адміністративно-територіальних одиниць створюються ритуальні служби⁴, які відповідно можуть мати ознаки таких, що *займають монопольне (домінуюче) становище* на ринку відповідних послуг⁵.
- (52) Відповідно до частини першої статті 12 Закону суб'єкт господарювання займає монопольне (домінуюче) становище на ринку товару, якщо:
на цьому ринку у нього немає жодного конкурента;
не зазнає значної конкуренції внаслідок обмеженості можливостей доступу інших суб'єктів господарювання щодо закупівлі сировини, матеріалів та збуту товарів, наявності бар'єрів для доступу на ринок інших суб'єктів господарювання, наявності пільг чи інших обставин.
- (53) Згідно із частиною другою статті 12 Закону монопольним (домінуючим) вважається становище суб'єкта господарювання, частка якого на ринку товару перевищує 35 відсотків, якщо він не доведе, що зазнає значної конкуренції.
- (54) У свою чергу зайняття суб'єктом господарювання монопольного (домінуючого) становища на ринку надання ритуальних послуг і виготовлення (реалізації) предметів ритуальної належності в межах відповідних територій у певний проміжок часу може створювати умови для зловживання таким становищем, що є порушенням законодавства про захист економічної конкуренції.
- (55) Як встановили органи Комітету, суб'єкти господарювання, які займають монопольне (домінуюче) становище на ринку надання ритуальних послуг і виготовлення (реалізації) предметів ритуальної належності або становище яких має ознаки монопольного

⁴ У деяких регіонах можуть траплятися випадки визначення надавачами відповідних ритуальних послуг інших суб'єктів господарювання, крім спеціалізованих комунальних підприємств, наприклад, фізичних осіб-підприємців тощо.

⁵ Визначення монопольного (домінуючого) становища здійснюється відповідно до Методики визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку, затвердженої розпорядженням Комітету від 05.03.2002 № 49-р, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 01.04.2002 за № 317/6605.

(домінуючого), можуть завищувати вартість цих послуг шляхом насамперед, зокрема, включення:

- не передбачених законодавством витрат;
- економічно необґрунтованих витрат *всупереч* законодавству;
- витрат, безпосередньо не понесених на надання послуги.

- (56) Щодо завищення вартості послуг шляхом включення не передбачених законодавством витрат варто зазначити, що переважно це стосується випадків включення ритуальними службами до розрахунку вартості, наприклад, послуги копання могили *податку на додану вартість у розмірі 20 %* *всупереч* підпункту 197.1.10 пункту 197.1 статті 197 Податкового кодексу України та Єдиній методиці.
- (57) Водночас відповідно до підпункту 197.1.10 пункту 197.1 статті 197 Податкового кодексу України звільняються від оподаткування операції з:
- постачання послуг з поховання та постачання ритуальних товарів державними та комунальними службами, а саме:
- а) виклик агента ритуальної служби для оформлення замовлення на організацію та проведення поховання;
 - б) оформлення медичної довідки про причини смерті;
 - в) доставка замовникові ритуальних атрибутів для організації поховання;
 - г) навантаження, розвантаження та перенесення ритуальних атрибутів;
 - ґ) транспортні послуги, що надаються у процесі організації поховання;
 - д) продаж стандартної труни;
 - е) продаж контейнера для перевезення оцинкованої труни; запаювання оцинкованої труни;
 - є) утримання тіл померлих у холодильних камерах понад норму перебування (після смерті у лікувальному закладі, а також тих, що померли вдома чи інших місцях);
 - ж) послуги з підготовки тіла покійного до поховання або кремації (послуги перукаря та косметолога, обмивання, бальзамування, укладання в труну);
 - з) копання могили;
 - и) перенесення труни з тілом покійного (додому, до квартири в багатоповерховому будинку, до моргу; з дому, квартири, моргу тощо до місця поховання);
 - і) музичний супровід обряду поховання;
 - ї) проведення громадянської панахиди;
 - й) послуги організатора обряду поховання;
 - к) виготовлення та встановлення металевої намогильної таблички, хреста, надголовника або тимчасового пам'ятного знака;
 - л) продаж стандартних похоронних вінків і траурних стрічок для них;
 - м) організація відправлення труни з тілом покійного чи урни з прахом покійного за кордон;
 - н) у разі проведення підпоховання в могилу послуги з демонтажу елементів існуючого надгробка (пам'ятника) та їх установка;
 - о) написання тексту на траурній стрічці;
 - п) кремація;
 - р) продаж урни;
 - с) продаж кубка для урни;
 - т) поховання урни з прахом у могилу, у колумбарії, розвіювання праху.
- (58) Наприклад, рішенням адміністративної колегії Південно-західного міжобласного територіального відділення Комітету від 24.05.2024 № 72/43-р/к про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та накладення штрафу у справі № 72/39-24 (за посиланням: <https://southwestmtv.amcu.gov.ua/npas/pro-zlovzhyvannia->

[monopolnym-dominuiuchym-stanovyshchem-zbarazkym-mkp-po-blahoustroiu-dobrobut](#))

визнано, що в період із січня 2023 року по травень 2024 року Збаразьке міське комунальне підприємство по благоустрою «Добробут» займало монопольне (домінуюче) становище на ринку ритуальних послуг в частині копання могил на території населених пунктів Збаразької міської територіальної громади в межах кладовищ, що перебувають у нього на обслуговуванні, з часткою 100 %.

Також цим рішенням визнано дії Збаразького міського комунального підприємства по благоустрою «Добробут», що полягають у встановленні необґрунтованої вартості на послуги копання могил (у зв'язку із включенням податку на додану вартість у розмірі 20 % споживачі були змушені сплачувати зайві кошти: у 2023 році – 275 гривень, а в I кварталі 2024 року – 416,67 гривень), порушенням законодавства про захист економічної конкуренції, передбаченим пунктом 2 статті 50 та частиною першою статті 13 Закону, а саме: зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку ритуальних послуг у частині копання могил у вигляді дій, що призвели до ущемлення інтересів споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку.

- (59) Із приводу завищення вартості послуг шляхом включення економічно необґрунтованих витрат всупереч законодавству варто вказати, що такі випадки стосуються зазвичай розрахунку економічно необґрунтованих тарифів на ритуальні послуги з копання могил, а саме без розподілу за розміром могил і без належного врахування пори року (зимовий чи літній період).
- (60) Наприклад, рішенням адміністративної колегії Північного міжобласного територіального відділення Комітету від 21.08.2023 № 60/103-р/к про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та накладення штрафу у справі № 723/127-р-02-06-12 (за посиланням: <https://northmtv.amcu.gov.ua/npas/informaciya-shchodo-rishennya-vid-21082023-60103-rk-u-spravi-723127-r-02-06-12-pro-porushennya-kp-fastivskij-kkp>) визнано, що комунальне підприємство «Фастівський комбінат комунальних підприємств» у період з вересня 2012 року по грудень 2013 року займало монопольне (домінуюче) становище на ринку ритуальних послуг з копання могил із часткою 100 %, оскільки на цьому ринку в нього не було жодного конкурента. До того ж указаним рішенням визнано дії комунального підприємства «Фастівський комбінат комунальних підприємств», які полягають у розрахунку економічно необґрунтованих тарифів на ритуальні послуги з копання могил (без розподілу за розміром могил та із включенням завищених адміністративних витрат), порушенням, передбаченим частиною першою статті 13 та пунктом 2 статті 50 Закону, у вигляді зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку ритуальних послуг з копання могил, що могло призвести до ущемлення інтересів споживачів, яке було б неможливим за умов існування значної конкуренції на цьому ринку. Так, Нормами часу передбачено витрати часу на копання однієї могили залежно від довжини могили (див. табл. 1).

Таблиця 1

Група ґрунту	Час копання	Довжина могили, м			
		2,4	2	1,6	1,1
I	Влітку	9,8	6,87	4,83	2,3
	Взимку	17	11,9	8,3	4,1
II	Влітку	13,1	9,17	6,4	3,17

	Взимку	21,6	15,2	10,7	5,18
III	Влітку	16,7	11,8	8,6	4,25
	Взимку	25,2	17,7	12,4	6,1

- (61) Прикладом завищення вартості послуг шляхом включення витрат, безпосередньо не понесених на надання послуги, є, зокрема, встановлені Південно-східним міжобласним територіальним відділенням Комітету випадки включення витрат на роботу автотранспорту до вартості окремих ритуальних послуг, передбачених Необхідним мінімальним переліком окремих видів ритуальних послуг⁶, наприклад, до послуги викопування могили ручним способом.
- У свою чергу Нормами часу визначено склад робіт копання могил ручним способом та поховання померлого, а саме:
1. Розпушення ґрунту ручним способом.
 2. Викидання ґрунту на бровку.
 3. Зачищення поверхні дна та стінок могили.
 4. Опускання труни з тілом померлого в могилу.
 5. Закопування могили з оформленням намогильного насипу.
 6. Встановлення реєстраційної таблички.
 7. Одноразове прибирання території біля могили.
- (62) Крім того, зловживання монопольним (домінуючим) становищем суб'єктів господарювання – надавачів ритуальних послуг і тих, які виготовляють (реалізують) предмети ритуальної належності, у частині впливу на інтереси споживачів може полягати в таких і в інших діях, не пов'язаних безпосередньо із завищенням вартості цих послуг шляхом включення відповідних витрат.
- (63) Нерідко такі випадки пов'язані з нав'язуванням так чи інакше додаткових послуг, не пов'язаних із замовленням на надання ритуальних послуг, які цікавлять споживача, що може призводити й до відмови в наданні тих послуг, за якими звертаються споживачі.
- (64) Таким прикладом є рішення адміністративної колегії Східного міжобласного територіального відділення Комітету від 20.09.2023 № 70/87-р/к про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та накладення штрафу у справі № 3/02-89-18 (за посиланням: <https://eastmtv.amcu.gov.ua/npas/pro-porushennya-zakonodavstva-pro-zahist-ekonomichnoyi-konkurenciyi-ta-nakladennya-shtrafu-166>), яким визнано, що комунальне підприємство «Дергачівська міська ритуальна служба» відповідно до статті 12 Закону за підсумками діяльності в 2014–2018 роках займало монопольне (домінуюче) становище на ринку ритуальних послуг, передбачених Необхідним мінімальним переліком окремих видів ритуальних послуг, на території, підпорядкованій Дергачівській міській раді, із часткою 100 %.
- Також цим рішенням визнано дії комунального підприємства «Дергачівська міська ритуальна служба», які полягають у розрахунку та поданні на встановлення виконавчому комітету Дергачівської міської ради вартості послуг з оформлення бухгалтерських документів, вартості послуг з одноразової допомоги на утримання в належному естетичному та санітарному стані кладовища влітку та з одноразової допомоги на

⁶ Рішення Південно-східного міжобласного територіального відділення Комітету від 19.08.2025 № 54/101-р/к про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та накладення штрафу у справі № 54/66-25, за посиланням: <https://southeastmtv.amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/68a/f04/9fb/68af049fb1679647441998.pdf>.

утримання в належному естетичному та санітарному стані кладовища взимку на території, підпорядкованій Дергачівській міській раді (відповідно до рішень виконавчого комітету Дергачівської міської ради від 12.05.2015 № 83 – 27,70 гривень, 977 гривень і 235 гривень, а також згідно з рішеннями виконавчого комітету Дергачівської міської ради від 14.03.2017 № 52 – 27,27 гривень, 1244 гривні і 592 гривні відповідно), і фактичне стягнення плати за них, порушенням законодавства про захист економічної конкуренції, передбаченим частиною першою статті 13, пунктом 2 статті 50 Закону, у вигляді зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку, що можуть призвести до ущемлення інтересів споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку ритуальних послуг, передбачених Необхідним мінімальним переліком окремих видів ритуальних послуг, на території, підпорядкованій Дергачівській міській раді.

- (65) До того ж рішенням адміністративної колегії Східного міжобласного територіального відділення Комітету від 12.10.2023 № 70/90-р/к про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та накладення штрафу у справі № 3/02-133-20 (за посиланням: <https://eastmtv.amcu.gov.ua/npas/pro-porushennya-zakonodavstva-pro-zahist-ekonomichnoyi-konkurenciyi-ta-nakladennya-shtrafu-169>) визнано, що товариство з обмеженою відповідальністю «Ритуал-сервіс» відповідно до частини першої статті 12 Закону за підсумками діяльності протягом травня 2018 року – вересня 2023 року займало монопольне (домінуюче) становище на ринку ритуальних послуг, передбачених Необхідним мінімальним переліком окремих видів ритуальних послуг, у межах меморіального комплексу «Слобожанський», розташованого в селищі Лісне Харківського району Харківської області, із часткою 100 %.
- Крім того, цим рішенням визнано дії товариства з обмеженою відповідальністю «Ритуал-сервіс», які полягають у відмові фізичним особам, що зобов'язалися поховати померлого, у наданні ритуальних послуг, передбачених Необхідним мінімальним переліком окремих видів ритуальних послуг, якщо предмети ритуальної належності та послуги автокатафалку придбані ними не в товариства з обмеженою відповідальністю «Ритуал-сервіс», порушенням законодавства про захист економічної конкуренції, передбаченим пунктом 2 статті 50, частиною першою статті 13 Закону, у вигляді зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку ритуальних послуг, передбачених Необхідним мінімальним переліком окремих видів ритуальних послуг, у межах меморіального комплексу «Слобожанський», розташованого в селищі Лісне Харківського району Харківської області, що призвело до ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання та споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку.
- (66) Як наслідок, дії суб'єктів господарювання – надавачів ритуальних послуг і тих, які виготовляють (реалізують) предмети ритуальної належності, можуть призвести до *ущемлення інтересів споживачів*, що було б неможливим за умов існування значної конкуренції на ринку, підтвердженням чого є встановлені органами Комітету обставини.
- (67) Зловживання монопольним (домінуючим) становищем ритуальних служб може полягати й у впливі на інтереси не тільки споживачів, а й на *суб'єктів господарювання*, які надають ритуальні послуги та виготовляють (реалізують) предмети ритуальної належності, найчастішим проявом чого є стягнення з них різноманітних платежів.
- (68) Наприклад, рішенням адміністративної колегії Південного міжобласного територіального відділення Комітету від 18.06.2024 № 65/48-р/к про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та накладення штрафу у справі

№ 27-10/2024 (за посиланням: <https://southmtv.amcu.gov.ua/npas/rishennia-vid-18062024-6548-rk>) визнано:

- що із січня 2022 року по січень 2024 року включно комунальне підприємство Миколаївської міської ради «Миколаївська ритуальна служба» у територіальних (географічних) межах міста Миколаєва, у яких ним, як ритуальною службою, утримуються (обслуговуються) кладовища міста Миколаєва, займало монопольне (домінуюче) становище на ринку послуг по нагляду за дотриманням основних стандартів, норм та правил на кладовищі;

- дії комунального підприємства Миколаївської міської ради «Миколаївська ритуальна служба», які полягали у стягненні протягом періоду із січня 2022 року по квітень 2023 року із суб'єктів господарювання, які в цей період виконували роботи, пов'язані з організацією поховання (копання могили) та облаштуванням місця поховання (монтаж / демонтаж надмогильної споруди) на кладовищах міста Миколаєва, коштів за послугу по нагляду за дотриманням основних стандартів, норм та правил на кладовищі, фактично її не надаючи, що призвело до додаткових фінансових витрат цих суб'єктів господарювання, порушенням, передбаченим пунктом 2 статті 50, частиною першою статті 13 Закону, у вигляді зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку послуг по нагляду за дотриманням основних стандартів, норм та правил на кладовищі шляхом вчинення дій, що призвели до ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку.

- (69) Також відповідно до рішення адміністративної колегії Південного міжобласного територіального відділення Комітету від 28.05.2024 № 65/39-р/к про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та накладення штрафу у справі № 65-03/2023 (за посиланням: <https://southmtv.amcu.gov.ua/npas/rishennia-vid-28052024-6539-rk>) визнано:

- що комунальне підприємство «Молодіжне-2» Великодолинської селищної ради Одеського району Одеської області протягом 2021–2022 років та січня – листопада 2023 року на ринку послуг з допуску до надання ритуальних послуг у територіальних (географічних) межах Великодолинської селищної ради Одеського району Одеської області, де розташовані діючі кладовища, обслуговування та благоустрій яких здійснювало комунальне підприємство «Молодіжне-2» Великодолинської селищної ради Одеського району Одеської області, займало монопольне (домінуюче) становище із часткою 100 %, оскільки на цьому ринку не мало жодного конкурента;

- дії комунального підприємства «Молодіжне-2» Великодолинської селищної ради Одеського району Одеської області, які полягали в неправомірному стягненні із суб'єктів господарювання (виконавців ритуальних послуг) протягом 2021–2022 років та січня – жовтня 2023 року фіксованих платежів за надання ритуальних послуг, розрахованих комунальним підприємством «Молодіжне-2» Великодолинської селищної ради Одеського району Одеської області та затверджених рішенням виконавчого комітету Молодіжненської сільської ради Овідіопольського району Одеської області від 24.12.2019 № 219 «Про розгляд клопотання комунального підприємства «Молодіжне-2», порушенням законодавства про захист економічної конкуренції, передбаченим пунктом 2 статті 50 та частиною першою статті 13 Закону, у вигляді зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку, що призвели до ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку послуг з допуску до надання ритуальних послуг у межах Великодолинської селищної ради Одеського району Одеської області, де розташовані діючі кладовища, обслуговування та благоустрій яких здійснювало комунальне підприємство «Молодіжне-2» Великодолинської селищної ради Одеського району Одеської області.

- (70) Варто зауважити, що зловживання монополієм (домінуючим) становищем суб'єктами господарювання – надавачами ритуальних послуг і тими суб'єктами господарювання, які виготовляють (реалізують) предмети ритуальної належності, здійснюється переважно за сприяння органів місцевого самоврядування, що пояснюється, зокрема, їх роллю у створенні та здійсненні контролю за діяльністю ритуальних служб.
- (71) Так, місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України (частина перша статті 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»).
- (72) Частиною першою статті 10 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачено, що сільські, селищні, міські ради є органами місцевого самоврядування, що представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, цим та іншими законами.
- (73) Прийняття рішень про створення, ліквідацію, реорганізацію та перепрофілювання підприємств комунальної власності відповідної територіальної громади є виключною компетенцією сільських, селищних, міських рад (абзац перший пункту 30 частини першої статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»).
- (74) Крім того, до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належить таке власне (самоврядне) повноваження, як забезпечення утримання в належному стані кладовищ, інших місць поховання та їх охорони, крім випадків, передбачених статтею 23¹ Закону України «Про поховання та похоронну справу» (підпункт 11 пункту «а» статті 30 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»).
- (75) Таке сприяння органів місцевого самоврядування може полягати у створенні умов для вчинення суб'єктами господарювання порушень законодавства про захист економічної конкуренції (може мати прояв і у вигляді бездіяльності), а також їх легітимації, що заборонено статтею 17 Закону та є порушенням законодавства про захист економічної конкуренції (пункт 7 статті 50 Закону) і тягне за собою відповідальність (стаття 51 Закону).
- (76) Як правило, такі дії (бездіяльність) органів місцевого самоврядування стосуються незатвердження або затвердження в завищеному розмірі вартості ритуальних послуг, прикладами чого є:
- рішення адміністративної колегії Південно-західного міжобласного територіального відділення Комітету від 17.01.2025 № 72/05-р/к про порушення законодавства про захист економічної конкуренції Збаразькою міською радою у справі № 72/55-24 (за посиланням: <https://southwestmtv.amcu.gov.ua/npas/pro-antykonyurentni-dii-zbarazkoi-miskoi-rady>) у вигляді створення умов для вчинення порушення, зазначеного в пункті 58 цих рекомендаційних роз'яснень;
 - рішення адміністративної колегії Східного міжобласного територіального відділення Комітету від 12.10.2023 № 70/91-р/к про порушення законодавства про захист економічної конкуренції Дергачівською міською радою у справі № 3/03-90-18 (за посиланням: <https://eastmtv.amcu.gov.ua/npas/pro-porushennya-zakonodavstva-pro-zahist-ekonomichnoyi-konyurenciyi-48>) у вигляді легітимації вказаного в пункті 64 цих рекомендаційних роз'яснень порушення;

- рішення адміністративної колегії Південного міжобласного територіального відділення Комітету від 28.05.2024 № 65/40-р/к про порушення законодавства про захист економічної конкуренції Великодолинською селищною радою Одеського району Одеської області у справі № 66-03/2023 (за посиланням: <https://southmtv.amcu.gov.ua/npas/rishennia-vid-28052024-6540-rk>) у вигляді легітимації вказаного в пункті 69 цих рекомендаційних роз'яснень порушення, що визнано порушенням законодавства про захист економічної конкуренції, передбаченим статтею 17, пунктом 7 статті 50 Закону.

- (77) Слід також наголосити, що порушення органами місцевого самоврядування законодавства про захист економічної конкуренції, передбачене пунктом 7 статті 50 Закону, може полягати, зокрема, у неприйнятті або затвердженні неповного необхідного мінімального переліку окремих видів ритуальних послуг, які можуть надаватися споживачам, що може призвести до ущемлення інтересів споживачів.
- (78) З-поміж іншого дії (бездіяльність) органів місцевого самоврядування у сфері надання ритуальних послуг і виготовлення (реалізації) предметів ритуальної належності можуть також мати самостійний характер і містити ознаки порушення законодавства про захист економічної конкуренції, передбаченого статтею 15, пунктом 3 статті 50 Закону, у вигляді антиконкурентних дій.
- (79) Такі діяння органів місцевого самоврядування можуть полягати, зокрема, у:
- неорганізації поховання в частині створення ритуальної служби та діяльності інших суб'єктів господарювання (детальніше про це зазначено в рекомендаційних роз'ясненнях Комітету від 21.08.2025 № 9-pp, розміщених за посиланням: <https://amcu.gov.ua/npas/rekomendatsiini-roziasnennia-shchodo-zastosuvannia-zakonodavstva-pro-zakhyst-ekonomichnoi-konkurentsii-orhanamy-mistsevoho-samovriaduvannia-pid-chas-orhanizatsii-pokhovannia-pomerlykh-stvoreni>);
 - визначенні окремих суб'єктів господарювання виключними надавачами ритуальних послуг;
 - незатвердженні суб'єктам господарювання тарифів на ритуальні послуги.
- (80) При цьому визначення органами місцевого самоврядування окремих суб'єктів господарювання (переважно ритуальних служб) виключними надавачами ритуальних послуг може мати, у тому числі, такі прояви:
- визначення суб'єкта господарювання єдиним надавачем ритуальних послуг у цілому, що фактично усуває / не допускає конкуренцію: наприклад, рішенням адміністративної колегії Південного міжобласного територіального відділення Комітету від 28.05.2024 № 65/41-р/к про порушення законодавства про захист економічної конкуренції у справі № 71-03/2023 визнано дії Подільської міської ради Подільського району Одеської області, які полягають у визначенні її рішенням від 26.04.2017 № 286-VII «Про внесення змін та доповнень до рішень Подільської міської ради» Подільське спеціалізоване комунальне підприємство «Меморіал-Сервіс» виключним надавачем послуг з копання могил на кладовищах, розташованих у межах Подільської міської територіальної громади, унаслідок чого цей суб'єкт господарювання опинився у привілейованому становищі порівняно з конкурентами, порушенням законодавства про захист економічної конкуренції, передбаченим пунктом 3 статті 50 та абзацом сьомим частини другої статті 15 Закону, у вигляді антиконкурентних дій органу місцевого самоврядування, що стосуються надання окремому суб'єкту господарювання переваг, які ставлять його у привілейоване становище стосовно конкурентів, що може призвести до усунення конкуренції (за посиланням: <https://southmtv.amcu.gov.ua/npas/rishennia-vid-28052024-6541-rk>);

- визначення суб'єкта господарювання єдиним надавачем відповідної послуги, що має вплив на надання ритуальних послуг і здійснення реалізації предметів ритуальної належності іншими суб'єктами господарювання: наприклад, рішення адміністративної колегії Південного міжобласного територіального відділення Комітету від 17.08.2023 № 65/28-р/к про порушення законодавства про захист економічної конкуренції у справі № 06-10/2023, яким визнано, що виконавчий комітет Миколаївської міської ради своїми діями, які полягають у визначенні рішенням від 23.04.2020 № 364 «Про здійснення поховання померлих на території міста Миколаєва» спеціалізованого комунального підприємства – ритуальної служби міста Миколаєва (комунального підприємства Миколаївської міської ради «Миколаївська ритуальна служба») виключним надавачем послуг з транспортування тіл померлих від коронавірусної хвороби COVID-19 від моргу до місця поховання та з поховання померлих від коронавірусної хвороби COVID-19 на території міста Миколаєва, унаслідок чого цей суб'єкт господарювання опинився у привілейованому становищі порівняно з конкурентами, вчинив порушення, передбачене пунктом 3 статті 50 та абзацом сьомим частини другої статті 15 Закону, у вигляді антиконкурентних дій органу місцевого самоврядування, що стосуються надання окремому суб'єкту господарювання переваг, які ставлять його у привілейоване становище стосовно конкурентів, що може призвести до обмеження конкуренції (за посиланням: <https://southmtv.amcu.gov.ua/npas/rishennya-vid-17082023-6528-rk>);

- визначення суб'єкта господарювання єдиним надавачем відповідної послуги, якому відшкодовуються витрати на їх надання: наприклад, рішення адміністративної колегії Південного міжобласного територіального відділення Комітету від 19.09.2024 № 65/87-р/к про порушення законодавства про захист економічної конкуренції у справі № 65/47-10/2024, яким визнано, що виконавчий комітет Миколаївської міської ради своїми діями, які полягали у визначенні рішенням від 12.07.2023 № 506 «Про затвердження Порядку відшкодування витрат за копку могили загиблого (померлого) військовослужбовця ЗСУ та інших військових формувань України, які брали участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України» комунального підприємства Миколаївської міської ради «Миколаївська ритуальна служба» єдиним надавачем ритуальних послуг, якому відшкодовуються витрати за копання могил зазначеним особам на території міста Миколаєва, унаслідок чого цей суб'єкт господарювання опинився у привілейованому становищі порівняно з конкурентами, вчинив порушення, передбачене пунктом 3 статті 50, абзацом сьомим частини другої статті 15 Закону, у вигляді антиконкурентних дій органу місцевого самоврядування, що стосувалися надання окремому суб'єкту господарювання переваг, які ставили його у привілейоване становище стосовно конкурентів, що могло призвести до обмеження конкуренції (за посиланням: <https://southmtv.amcu.gov.ua/npas/rishennia-vid-19092024-6587-rk>).

- (81) Щодо незатвердження органами місцевого самоврядування суб'єктам господарювання тарифів на ритуальні послуги: прикладом цього є рішення адміністративної колегії Південно-східного міжобласного територіального відділення Комітету від 13.03.2025 № 54/3-р/к про порушення законодавства про захист економічної конкуренції у справі № 54/90-24 (за посиланням: <https://southeastmtv.amcu.gov.ua/npas/pro-porushennia-zakonodavstva-pro-zakhyst-ekonomichnoi-konkurentsii-24>), яким визнано дії виконавчого комітету Кропивницької міської ради, які полягають у відмові впродовж періоду із січня

⁷ Варто зауважити, що враховуючи введення в Україні воєнного стану такі дії можуть також вчинятися й військовими адміністраціями (наприклад, рішення Східного міжобласного територіального відділення Комітету від 14.08.2024 № 70/150-р/к про порушення законодавства про захист економічної конкуренції у справі № 3/03-24-23, за посиланням: <https://eastmtv.amcu.gov.ua/npas/pro-porushennia-zakonodavstva-pro-zakhyst-ekonomichnoi-konkurentsii-ta-nakladennia-shtrafu-118>).

2023 року по березень 2025 року у встановленні фізичній особі-підприємцю Бучневій Олесі Вікторівні тарифів на ритуальні послуги, передбачені Необхідним мінімальним переліком окремих видів ритуальних послуг, при наданні нею повного пакету документів для встановлення тарифів, передбачених вимогами чинного законодавства, порушенням законодавства про захист економічної конкуренції, передбаченим пунктом 3 статті 50, частини першої статті 15 Закону, у вигляді антиконкурентних дій органу місцевого самоврядування, що призвело до обмеження конкуренції на ринку ритуальних послуг у територіальних межах Кропивницької міської територіальної громади.

- (82) До того ж дії окремих органів місцевого самоврядування, як і ритуальних служб можуть чинити негативний вплив на конкуренцію у зв'язку з:
- неукладенням договорів про надання ритуальних послуг із суб'єктами господарювання;
 - укладенням договорів про надання ритуальних послуг із суб'єктами господарювання всупереч законодавству;
 - створенням перешкод діяльності інших суб'єктів господарювання, зокрема, недопуском на кладовище.
- (83) Так, ритуальні служби під час допуску інших суб'єктів господарювання на ринок надання ритуальних послуг Необхідного мінімального переліку окремих видів ритуальних послуг відповідно до статті 12 Закону України «Про поховання та похоронну справу» є органами адміністративно-господарського управління та контролю в розумінні законодавства про захист економічної конкуренції.
- (84) Згідно зі статтею 1 Закону органи адміністративно-господарського управління та контролю – суб'єкти господарювання, об'єднання, інші особи в частині виконання ними функцій управління або контролю в межах делегованих їм повноважень органів влади чи органів місцевого самоврядування (абзац дванадцятий).
- (85) Прикладом неукладення договорів ритуальними службами із суб'єктами господарювання, які бажають надавати ритуальні послуги, є рішення адміністративної колегії Південного міжобласного територіального відділення Комітету від 31.10.2023 № 65/72-р/к про порушення законодавства про захист економічної конкуренції у справі № 52-03/2021 (за посиланням: <https://southmtv.amcu.gov.ua/npas/rishennya-vid-31102023-6572-rk>), яким визнано бездіяльність комунального підприємства «Ритуальна служба міста Херсона» Херсонської міської ради у вигляді безпідставного неукладення договорів про надання ритуальних послуг із суб'єктами господарювання, що виявили бажання надавати ритуальні послуги в межах Херсонської міської територіальної громади, де розташовані кладовища селища Геологів та селища Комишани, благоустрій яких здійснювало комунальне підприємство «Ритуальна служба міста Херсона» Херсонської міської ради, порушенням законодавства про захист економічної конкуренції, передбаченим пунктом 3 статті 50 та частиною першою статті 15 Закону, у вигляді антиконкурентних дій органу адміністративно-господарського управління та контролю, які можуть призвести до обмеження конкуренції на ринку ритуальних послуг.
- (86) Укладення договорів про надання ритуальних послуг із суб'єктами господарювання не відповідно до законодавства може полягати, наприклад, в укладенні:
- на термін, менший визначеного законодавством (наприклад, рекомендації адміністративної колегії Південного міжобласного територіального відділення Комітету від 10.10.2023 № 65/32-р/к/к комунальному підприємству «Служба комунального господарства», від 14.11.2023 65/36-р/к/к комунальному підприємству Миколаївської

міської ради «Миколаївська ритуальна служба» про здійснення заходів, спрямованих на запобігання порушенням законодавства про захист економічної конкуренції);
 - у редакції, що не відповідає редакції *Примірного договору-замовлення на організацію та проведення поховання*, що стосується, зокрема, звуження кола обов'язків і відповідальності ритуальних служб (наприклад, рекомендації адміністративної колегії Південного міжобласного територіального відділення Комітету від 24.10.2023 № 65/34-рк/к комунальному підприємству «Правопорядок» про здійснення заходів, спрямованих на запобігання порушенням законодавства про захист економічної конкуренції).

- (87) Щодо створення перешкод у діяльності інших суб'єктів господарювання Комітет отримав окрему позицію *Міністерства розвитку громад та територій України* (далі – Мінрозвитку)⁸, яке відповідно до Положення про Міністерство розвитку громад та територій України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 червня 2015 р. № 460, є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері житлово-комунального господарства, та відповідно здійснює *організацію діяльності в галузі поховання померлих*.
- (88) Мінрозвитку повідомило Комітет, що надання суб'єктом господарювання ритуальних послуг, *не включених до Необхідного мінімального переліку окремих видів ритуальних послуг, не вимагає від нього обов'язкового укладання договору з ритуальною службою або сільським головою*. Також Мінрозвитку зазначило, що відсутність у суб'єкта господарювання, який здійснює надання таких послуг, укладеного договору про надання ритуальних послуг з ритуальною службою (сільським головою) *не може бути підставою недопуску ритуальною службою його на кладовище*⁹.
- (89) З огляду на це дії органів місцевого самоврядування та ритуальних служб (органів адміністративно-господарського управління та контролю) можуть мати негативний вплив *на конкуренцію*, що підтверджується наведеними прикладами рішень і рекомендацій органів Комітету.
- (90) В умовах конкуренції суб'єкти господарювання змагаються між собою за рахунок власних досягнень за отримання переваг над іншими суб'єктами господарювання в боротьбі за споживачів і не можуть визначати умови обороту товарів на ринку. Зі свого боку споживачі мають можливість обирати між кількома продавцями за відповідними якісними та ціновими критеріями.
- (91) Вплив і втручання органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання на стабільність функціонування ринкового середовища за відсутності достатніх, належних і обґрунтованих підстав спотворюють дію конкурентних механізмів.
- (92) Такі діяння органів місцевого самоврядування та ритуальних служб можуть вчинятися в різних умовах і пов'язуватися з різноманітними факторами, серед яких введення в Україні воєнного стану, коронавірусна хвороба COVID-19 тощо, що водночас не звільняє від обов'язку дотримання законодавства про захист економічної конкуренції та відповідальності за його порушення.

⁸ Лист Мінрозвитку від 02.06.2025 № 13066/25/10-25 (вх. Комітету № 6-09/8435 від 03.06.2025) у відповідь на вимогу Комітету від 26.05.2025 № 130-29.1/09-5798е про надання інформації.

⁹ У Південному міжобласному територіальному відділенні Комітету здійснюється розслідування за заявою про порушення законодавства про захист економічної конкуренції за вказаними фактами.

- (93) До того ж такі діяння можуть полягати як у діях (наприклад, завищення вартості ритуальних послуг), так і в бездіяльності (наприклад, незатвердження вартості послуг).
- (94) При цьому дії можуть мати прояв фактичних дій стосовно споживачів та інших суб'єктів господарювання (стягнення завищеної вартості послуг) і прийняття рішень, які містять антиконкурентні норми та прийняття яких на етапі *проектів потребує погодження органів Комітету*¹⁰.
- (95) Зі свого боку органи Комітету залежно від обставин кожного випадку можуть вживати заходів з метою забезпечення державного захисту конкуренції в підприємницькій діяльності шляхом:
- *надання рекомендацій*:
 - органам місцевого самоврядування, суб'єктам господарювання щодо проведення заходів, спрямованих на обмеження монополізму, розвиток підприємництва і конкуренції, запобігання порушенням законодавства про захист економічної конкуренції, а також щодо припинення дій або бездіяльності, що можуть мати негативний вплив на конкуренцію (частина шоста статті 14 Закону України «Про Антимонопольний комітет України»);
 - органам місцевого самоврядування, органам адміністративно-господарського управління та контролю, суб'єктам господарювання стосовно припинення дій, які містять ознаки порушення законодавства про захист економічної конкуренції, усунення причин виникнення цих порушень і умов, що їм сприяють, а у разі, якщо порушення припинено, – щодо вжиття заходів для усунення наслідків цих порушень (стаття 46 Закону);
 - *прийняття рішень* про визнання факту порушення законодавства про захист економічної конкуренції, зобов'язання його припинення та накладення штрафу (щодо суб'єктів господарювання) (стаття 48 Закону).
- (96) Варто також зауважити, що *добровільне припинення* органами місцевого самоврядування, органами адміністративно-господарського управління та контролю, а також суб'єктами господарювання дій (бездіяльності), які містять ознаки порушення законодавства про захист економічної конкуренції, до встановлення органами Комітету факту порушення, *обумовлює ненадання органами Комітету зобов'язань щодо його припинення*.
- (97) Органи Комітету встановили, що ритуальні послуги є *соціально значущими*, а попит на них пов'язаний із *надзвичайними обставинами в житті* людей. Ритуальні послуги є необхідними для споживачів, без них неможливо обійтися, їх змушені купувати за будь-якою ціною при будь-яких умовах і за короткий проміжок часу.
- (98) У свою чергу відповідно до даних Аналітичного звіту про стан галузі поховання та похоронної справи в Україні за 2023 рік¹¹ ритуальні послуги населенню в Україні протягом 2023 року надавали 513 ритуальних служб та 1688 суб'єктів господарювання різних форм власності, які здійснюють діяльність на договірних засадах із ритуальними службами, з яких: 304 підприємства комунальної форми власності, 467 підприємств

¹⁰ Порядок погодження з органами Комітету проектів рішень органів місцевого самоврядування, які можуть негативно вплинути на конкуренцію, регламентовано Положенням про порядок погодження з органами Антимонопольного комітету України рішень органів влади, органів адміністративно-господарського управління та контролю, органів місцевого самоврядування щодо демонополізації економіки, розвитку конкуренції та антимонопольного регулювання, затвердженим розпорядженням Комітету від 01.04.1994 № 4-р, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 20.04.1994 за № 78/287.

¹¹ <https://mtu.gov.ua/content/pohovannya-ta-pohoronna-sprava.html?PrintVersion>

приватної форми власності та 917 окремих підприємств.

- (99) Протягом 2023 року ритуальними службами, що створені органами місцевого самоврядування та їх виконавчими органами, поховано майже 397 тис. померлих осіб, що становить 80 % загальної кількості померлих в Україні (усього за 2023 рік налічується *майже 498 тис. померлих осіб*). Загальний обсяг наданих ритуальних послуг та предметів ритуальної належності населенню суб'єктами господарювання різних форм власності у 2023 році становив 1,884 млрд грн.
- (100) За статистичними даними, за 2023 рік фактично надано ритуальних послуг і реалізовано предметів ритуальної належності на суму *1 884 120,9 тис. грн*.
- (101) За інформацією з відкритих джерел, в Україні наявна велика кількість компаній і фізичних осіб-підприємців, видом діяльності яких за КВЕД, що, за наявною в органах Комітету інформацією, пов'язані з наданням ритуальних послуг (реалізацією предметів ритуальної належності) на всій території України, зокрема, на 25.09.2025 є переважно 96.03 Організування поховань і надання суміжних послуг¹² – 3 319 [з них 546 юридичних осіб, 2 773 фізичні особи-підприємці].

III. Рекомендаційні роз'яснення

- (102) З огляду на викладене, у фокусі уваги органів Комітету знаходяться дії (бездіяльність) органів місцевого самоврядування та ритуальних служб у сфері надання ритуальних послуг і виготовлення (реалізації) предметів ритуальної належності щодо їх відповідності законодавству про захист економічної конкуренції¹³.
- (103) Дії (бездіяльність) органів місцевого самоврядування та ритуальних служб у сфері надання ритуальних послуг і виготовлення (реалізації) предметів ритуальної належності є предметом аналізу органів Комітету з урахуванням індивідуальних особливостей кожного випадку щодо негативного впливу на конкуренцію, а також ущемлення інтересів споживачів та інших суб'єктів господарювання.
- (104) Органи місцевого самоврядування та ритуальні служби у сфері надання ритуальних послуг і виготовлення (реалізації) предметів ритуальної належності з метою дотримання ними норм законодавства про захист економічної конкуренції повинні враховувати ці рекомендаційні роз'яснення та не вчиняти дій, які можуть негативно вплинути на конкуренцію та ущемлювати права (інтереси) споживачів, інших суб'єктів господарювання.

Голова Комітету

Павло КИРИЛЕНКО

¹² Цей клас включає:

- поховання та кремацію трупів людей або тварин;
- підготовку тіла для поховання або кремації, бальзамування та надання інших похоронних послуг;
- поховання або кремацію;
- оренду обладнаного місця в ритуальних залах;
- оренду або продаж місць на цвинтарі;
- догляд за могилами та мавзолеями.

¹³ Наразі, зокрема, органи Комітету здійснюють контроль за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції у сфері ритуальних послуг відповідно до доручення Голови Комітету від 08.01.2025 № 13-01/6.